

PAVEL MATERNA: *Hovory o pojmu*

Praha, Academia 2016. 158 s.

Když jsem bral knihu *Hovory o pojmu* od Pavla Materny do ruky, přemýšlel jsem, zda ji lze označit za populárně naučnou. Spíše jsem očekával, že půjde o onu čistou kategorii „naučná“, v níž je „poučení“ hlavní a nějaká „zábava“ spíše sekundární. I u populárně naučných publikací z oblasti formálních věd byste stěží čekali, že vás ještě strhne „příběh“, jako by tomu jistě bylo u téměř detektivního pátrání po existenci černých děr. Pustil jsem se do *Hovorů o pojmu* s tím, že se tedy nechám poučit. Ostatně, je pravda, že vlastně přesně nevím, co je to *pojem*.

Jak jsem se zmýlil ve svém očekávání! Kniha tak trochu detektivku připomíná. Vysvětlit, co *pojem* je, znamená, že musíme nejprve zapátrat v jeho blízkém okolí. Podívat se do oblastí, které s *pojmy* nějak souvisí. Říci si, co jsou to *objekty*, *jazykové výrazy* a třeba i naše *představy*. Současně je třeba odhalit, jaké jsou tu vzájemné vztahy a souvislosti. To ještě k odhalení toho, co *pojem* je, samozřejmě stačit nebude. Nejsme ale první, kdo se podobnou otázkou zabývá, a tak nás autor ve stručnosti provede dvěma historicky významnými přístupy, které byly *pojům* úspěšně na stopě. Jde o práce Gottloba Fregy a Alonza Churcha. Zde se již dostáváme do situace, kdy o *pojmech* a dalších souvislostech budeme moci snadno mluvit. Do našeho slovníku totiž přibereme slova jako *význam* (*smysl*), *denotát*, *reference*, *extenze*, *intenze* a *možný svět*. V knize se ještě dozvíme něco o definicích a (trochu později) o explikacích.

Při našem pátrání jsme zatím získali mnoho negativních odpovědí. Víme, že *pojem* není výraz ani *představa*, není to ani *extenze*, ani *intenze* a není to ani *denotát* či *reference*. Pěknou analogií s (abstraktním) *programem* (při *programování*) se dostáváme k určitému přiblížení definici *pojmu*, kdy je *pojem* chápán jako (abstraktní) *procedura*.

Autor již na úplném začátku své knihy říká, že nás nebude provázet po všemožných teoriích *pojmu*, ale že jednu (na níž je skutečný odborník, dodávám) vybral – a v ní se pak vše, co je s *pojmy* spjaté, bude odehrávat. Zvolenou teorií jsou základy *transparentní intenzionální logiky* (TIL), jejímž autorem je Pavel Tichý (1936–1994). Po té, co se seznámíme s *konstrukcemi* v TIL a ty se pro nás stanou *explikacemi* *procedur*, odhalíme, že *pojmy* jsou *uzavřené konstrukce*.

Potenciální čtenář *Hovorů o pojmu* necht' se neleká. Neprozradil jsem mu celý „příběh“, v knize se dozví mnohem více: např. jak lze tento přístup aplikovat, jak je to s „vývojem pojmů“ a jakou roli hrají (vlastní) „jména“. Pokud jste se, milý potenciální čtenáři, lekl spíše toho, že od tohoto okamžiku budete zasypan spoustou formalismů, tak ani zde se netřeba ničeho obávat. Pavel Materna vás užívanou symbolikou provede velmi jemně a pro pochopení podstaty nebude potřeba, abyste se stal aktivním uživatelem TIL. Zatoužíte-li však sám něco „konstruovat“, autor vám v knize nabízí bohatý materiál a cvičení.

Díky volbě jedné teorie, v jejímž rámci se naše poznávání pojmů bude odehrávat, se mohl autor soustředit na „příběh“ kolem výkladu pojmů a neutopit čtenáře v moři encyklopedických údajů. Kniha je tak mimořádně čtivá, není nijak rozsáhlá (což ocení netrpěliví) a pátrání po podstatě pojmů vás bude i bavit.

Michal Peliš